

چنان در زیر علفهای خودرو مسطور است که در شرف ویرانی است.^{۲۲}

فرح آباد از نظر ایت در سال ۱۳۶۰ هـ. ق. - ۱۸۴۴ میلادی

ابت اطلاعات زیر را درباره فرح آباد و قصر شاه عباس در سفر نامه خود آورده است: فرح آباد که باقی مانده کاخهای عشرت شاه عباس است هفتاد تا هشتاد خانوار دارد و در دو میلی دریاست. خسرابه‌ها شامل يك بنای آجری مستطیل است که دو طبقه است و برجی مدور برپا دارد که علف‌های هرز و درختچه‌ها بر آن روئیده است. طبقه بالا يك اطاق اصلی دارد که سراسر بنا را گرفته است و قسمتهائی از دو طرف آن جدا شده که تشکیل ایوان را می‌دهد. در دو طرف بنا چهار اطاق کوچک است. در زوایای بنا که بریده شده است فضاهائی برای ایوان دارد که از مناظر اطراف استفاده کند. تمام اطاقها طاق دارند. طبقه پایین کمی با طبقه بالا اختلاف دارد اما احتیاج به شرح و وصفی ندارد. بناهای طبقه بالا تزئینات استادانه دارد که نقاشی روی گچ است و بیشتر آنها باقی است. میان آنها تصاویر زنان را در گوشه و کنار می‌توان دید. دو اطاق کوچک را از بالا تا پایین گچ بری کرده و طاقچه برای چینی و ظروف بلورین در آورده‌اند زیرا ایرانیها هنوز هم این لوازم را در طاقچه‌ها می‌گذارند این بنا که بزرگ نیست در میان باغی است و برای حرم ساخته شده است. بناهای دیگری در حیات همجوار اینجا ساخته‌اند که روی درخرازی دارند و بناهای کوچکی هستند. در دهکده فرح آباد طولیله‌ها، مسجد، حمام و بازار کوچکی است که فعلا متروک است. عجیب است که شاه‌عباس در اینجا محل عشرتی ساخته است چون هیچ منظره زیبایی در این

22- Fraser, James, Baillie : Travels and Adyentures in The Persian Provinces p. 73, 74.

نقل از جغرافیای تاریخی گیلان مازندران آذر بایجان ص ۲۵ و ۲۶.

محل نیست. سرزمین اطراف اینجا هموار و منظره‌ای جز کوههای دور- دست ندارد. شاه‌عباس ۲۱۵ سال پیش در این بنا چشم از جهان فرو بست. رود تجن در بستر عمیقی زیر دیوار این بنا می‌گذرد و در این محل پنجاه تا شصت یارد پهنا دارد. سابقاً پلی محکم روی آن بوده است حالا خرابه آن باقی است.

فرح آباد مورد حمله ترکمانان بود و زن و مرد را به اسارت و غلامی می‌بردند. از وقتی که سربازان روسی در خلیج استراباد (گرگان) آمده‌اند. مردم از ترکمانان نمی‌ترسند. دهات نزدیک فرح آباد: سنه، دازمیر، کندهی، اسفندین = اسفنده، حمید آباد = پنبه‌چوله.

خرابی فرح آباد به دست استپان استینکوزین

در سفرنامه مورخ ۱۲۷۵ هـ. ق. درباره این خرابی شرح زیر آمده است:

بناهای شاه‌عباس بهادر صفوی که جهان‌نما و راسته بازار و کاروانسرا و مسجد و حمام و دیوانخانه و عسکرخانه و سرطویله و غیره، از آجر و گچ و آهک ساخته بود، یکصد و هشتاد سال است که به دست عساکر دولت روسیه به سرداری «استین کورازی» خرابه و ویران گردید. به اینطور که شش- فروند کشتی به عزم تجارت آمده، متاع از هر قسم آوردند. از جمله ماهوت انگلیسی را ذرعی ده‌شاهی می‌فروختند. چند روز به این احوال بسودند. آخر الامر یک شب در سر هر گذر سیصد چهارصد نفر گذاشتند و تا اهل فرح- آباد خبردار شدند، همه را به قتل رسانیدند و یا اسیر نمودند و عمارات مذکور را خراب و ویران ساختند و از آنجا به میان کاله رفتند که اهل بلد و حکام خبردار شده، با قشون آمده ایشان را تعاقب نمودند و آنها اسیر را گذاشته، به سلامت به وطن خود عود نمودند.

در آن حین نوشته‌ای از دولت بهیه روسیه به دولت ایران رسید که قشون و طایفه قزاق از ما یاغی شده، ظاهراً به سرحدات ایران می‌خواهند چشم زخمی برسانند. البته باخبر باشید و مقرر نمائید که از سرحدات غافل نباشند. زمانی که نوشته رسید، آنها آمده و غارت برده بودند که الی الآن خرابه افتاده است. در میان عمارات درخت توت کاشته‌اند و گاو و گوسفند می‌خواهد. خانه‌های فرح آباد همه از آجر عمارات شاه‌عباسی است.^{۲۳}

ملگنوف درباره این خرابی می‌نویسد:

عمارات شاهی و دیگر عمارات فرح آباد را در سال ۱۶۶۹ «استینگ رزین» ویران کرد. باشش فروند کشتی به عزم بازرگانی ظروف چینی به فرح آباد آمد و برای جلب قلوب به ارزانی چیزها فروخت تا آنکه جمعی براو گرد آمدند. شبی چهارصد نفر که در کشتیها پنهان داشت به کناره آورده به فرح آباد هجوم برد. اکثر آنها را به قتل رسانید. عمارات بسوخت و اسیر را برداشت به میان قلعه برد.^{۲۴}

ناصرالدین شاه در سفر دوم خود به فرح آباد رفت و درباره آنجا نوشت:

از آب رودخانه تجن گذشته و از پهلوی شیلات که صید ماهی در آنجا زیاد می‌شود عبور نموده، رسیدم به عمارت شاه‌عباس. عجب دیواری دارد. کلاه فرنگی سخت‌خوبی از آجر دارد که هنوز قابل تعمیر است اگر چه خیلی خراب شده است. دوشنبه غره شوال سال ۱۲۹۲ در فرح آباد توقف شد. عجب صحرای صاف و چمن‌خوبی است.^{۲۵}

۲۳- سفرنامه استرآباد و مازندران ص ۱۰۸ و ۱۰۹ . ۲۴- نسخه عکسی ترجمه

ملگنوف ص ۷۸ . ۲۵- سفرنامه ناصرالدین شاه به نقل از تاریخ مازندران مهجوبی

ج ۲ ص ۱۸۸ .

برج نگهبانی
در فرح آباد ساری

ملگنوف درباره این برج می‌نویسد:

در فرح آباد ساری برجی ساخته وسی نفر قراول نهادند.^{۲۶}

قلعه‌های فرح آباد

ملگنوف می‌نویسد :

از قلعه‌های فرح آباد بجز تل اثری نیست.^{۲۷}

راه ساری تا فرح آباد

اسکندر بیک منشی درباره این راه می‌نویسد:

راه ساری تا فرح آباد در سال ۱۰۲۱-۱۰۲۵ سنگ فرش شد.^{۲۸}

سردر میدان و بازار فرح آباد

میان عکسهای آل‌بوم ناصرالدین شاه عکسی است که زیر آن نوشته شده:

عکس سردر میدان و بازار و مسجد مخروبه از عمارات سلاطین صفویه واقعه در فرح آباد که از سمت جنوب انداخته شد ، ذیحجه الحرام سنه ۱۲۷۲ قمری^{۱۹} .

این عکس هیچگونه شباهتی به بازمانده های مسجد فرح آباد ندارد ظاهراً سردر میدان و بازار بوده است که امروز اثری از آن برجای نیست. (عکس شماره ۳۱۳)

۱۶- نسخه عکسی ترجمه ملگنوف ص ۷۷ الف ۲۷- نسخه عکسی ترجمه ملگنوف

ص ۷۸ الف . ۲۸- عالم آراج ص ۲ ص ۱۵۰ . ۲۹- عکس شماره ۷۶۴۹

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران از آل‌بوم ناصرالدین شاه .

تپه امامزاده قاسم و خزر تپه

نزدیک دهکده‌های سوته و موزی باغ در شرق فرح آباد

در این دو تپه که متصل به یکدیگرند سفالهای سیاه و لعاب دار و آجر دیده شد. در سطح بالای تپه‌ها که در حدود چهار هکتار و نیم است گورستانی قدیمی است. سنگ قبرها سنگ لوح مطبق است. قطر آنها در حدود دو تا سه سانتیمتر و از چهار پنج طبقه تشکیل شده است. بیشتر سنگها طرح محرابی دارد و در حاشیه اطراف این محراب آیاتی از کلام الله مجید و نام متوفی است که با قلمی بسیار ظریف به صورت خراش کنده شده است. هر چه جستجو کردیم تاریخی در آنها نیافتیم. ظاهراً نباید مقدم بر قرن نهم هجری باشد. بنائی تازه که گوردوشهید در آن بود برای تپه بنا کرده اند.

در شرق این دو تپه متصل، تپه دولمرز نزدیک روستائی به همین نام و جن دین (یعنی جن تپه) در روستای قاجارخیل از دور دیده می شود. تمام این تپه‌ها در شرق فرح آباد ساری است.

۳- بناها و آثار تاریخی میان دورود و شهر خواست بخش مرکزی ساری

تپه سورک

در شمال دهکده سورک میان دورود ساری

تپه ایست که سطح بالای آن در حدود یک هکتار است. گورستانی قدیمی و شانزده اصله درختان آزاد کهن بر بالا و اطراف تپه است .

آثار قلعه‌ای قدیمی در قلعه سر

از دهکده‌های میان دورود ساری

راه قلعه سر میان سورک و نکا است . ابتدا به دهکده اومال و بریجان و از آنجا به قلعه سر می رسد. در این دهکده آثار قلعه‌ای قدیمی دیده می شود.

امامزاده عبدالله

در جامخانه میان دورود ساری

در امامزاده اثر تاریخی یافت نشد. اطراف امامزاده گورستانی قدیمی است .

امامزاده عبدالصالح بن امام موسی الکاظم علیه السلام

در مرزیت = مرزوت = مرزود = مرزود میان دورود ساری

بدنه اصلی بنا چهار گوشه و ابعاد آن ۶۵۰ × ۶۵۰ سانتیمتر است چهار گوشه بالا

رابعهار گوشوار بر کرده و گنبدی هر می شکل هشت ضلعی بر آن زده اند. این گنبد و پوش است و گنبد داخلی آن عرقچینی است. در هر ضلع بنا طاقنمایی باطاق شکسته و پهنای هر يك ۲۵۰ سانتیمتر است. بالای سر طاقنماها دوردیف کاشیکاری است که در هر ردیف چهار عدد کاشی آبی رنگ کار شده است. در دو طرف تیزی طاقنما، دو مربع کاشیکاری است. بالای این دو مربع و بالای طاقنما يك ردیف کاشیکاری دیگر تقریباً در عرض بنا است. بالای این قسمت ردیف کاشیکاری را به دو قسمت مساوی قسمت کرده اند. آبریز بام بر روی چهارده عدد قرنیس سینه کفتری است. چهارنیش بنا را پخ نیم دایره زده اند و میان هر دو قرنیس سینه کفتری کاشی آبی رنگ مدوری کار کرده اند (عکس شماره ۳۱۴ و ۳۱۵)

این مقبره ظاهراً چهار مدخل اصلی داشته که فعلاً جلوسه مدخل آن را چیده و در نیمه بالای مدخلها، پنجره های کوچک نورگیر نصب کرده اند. مسجدی متصل به بناست. در ورودی مسجد از چهارچوب تا چهارچوب ۱۱۳ و بلندی آن ۲۰۲ سانتی متر است.

بر بالای لنگه سمت راست عبارات زیر حک شده است:

عمل استاد نجم الدین بن استاد شهاب الدین دروگر

بر بالای لنگه سمت چپ :

فی شهر ربیع الاول لسنة ست و اربعین و ثمانمائه .

متن این دولنگه کنده کاری است. (عکس شماره ۳۱۶)

در ورودی اصلی امامزاده نیز کنده کاریست. بر تنگه بالای لنگه سمت راست عبارت زیر خوانده می شود:

بامر الامیر الکبیر آقا گسّتم نیر زاد الله قدره .

بر لنگه سمت چپ آن نوشته ای ندارد. بر متن این دولنگه در، نیز کنده کاری ظریف است .

صندوقی چوبین قاب و گره، وسط بنای اصلی مرقدر را پوشانده است. درازای

آن ۲۲۰ و پهنای آن ۱۶۲ سانتیمتر است و بر پایه ای مستطیل شکل به درازای ۲۴۴ و پهنای ۱۸۲ سانتیمتر قرار گرفته است.

بر لبه بالای بدنه های صندوق و بر دو چهار پایه اصلی آن آیات يك تا سیزده سورة الفتح است که با بسم الله الرحمن الرحیم شروع می شود و در بالای بدنه غربی به این عبارت ختم می شود:

امر هذه العمارة الشریفه زین الاقران آقا گسّتم بن آقا محمد نیر
عمل استاد علی بن استاد فخرالدین نجار رازی هجرية النبویه سنه اربع و
ثمانین و ثمانمائه کتبه (خواننده نشد).

يك سوم وسط بدنه های دراز صندوق قاب و گره است و در دو طرف آنها در هشت ردیف از بالا به پایین کنده کاریهای ظریف است. برای برجسته نشان دادن کنده کاریها و تزئین بیشتر آنها از رنگ لاک استفاده شده است. (عکس شماره ۳۱۷ و ۳۱۸) اطراف بنای امامزاده گورستانی قدیمی است و چند اصله درختان آزاد کهنسال در این گورستان است که هر کدام ضبط و ثبت و پلاک دارد.

مرحوم مهجوری در تاریخ مازندران ص ۳۴۲ می نویسد:

داخل این بقعه صندوقی نفیس بود که چند سال قبل به سرقت رفت . در بازدید اینجانب در تیرماه ۱۳۶۳ صندوق برجای بود ولی در بدنه های جنوبی و غربی آن دست خوردگی داشت.

درویش فخرالدین

در کلمه میان دورود ساری

بنائی است چهار ضلعی از آجر و گچ، ابعاد آن ۷×۷ متر، در حاشیه بالای بنا در

۱- برای اطلاعات بیشتر درباره این امامزاده و نقشه بنای آن نگاه کنید به مجله موزه ها شماره ۵ صفحات ۳۴ تا ۳۹ مقاله دکتر محمد یوسف کیانی به عنوان دو بنای تاریخی حاشیه خزر.

زیرگنبد رگ آن دوازده قرنیس سینه کفتری آجری است. چهار کنج بنا را از روپسر کرده و جمع کرده اند و گنبدی هرمی شکل هشت ضلعی که زیاد تیز نیست بر آن زده اند. (عکس شماره ۳۱۹ و ۳۲۰) از داخل با اضافه کردن چهار گوشوار، چهار ضلعی را تبدیل به دایره کرده و گنبدی مدور بر آن زده اند. به این ترتیب سقف و بام این بنا دوپوش است. در ورودی شرقی است.

بنا بر روی تپه‌ای باستانی است که پاره‌های سفال لعاب دار و بی‌لعب بر آن فراوان است و بلندی آن میان دوازده تا پانزده متر است. دو تپه دیگر که ارتفاع کمتری دارند متصل به این تپه اصلی هستند. اطراف بقعه قبرستان عمومی و درختان انار فراوان است.

امامزاده علی اکبر

در روستای اوساجزه داراب کلا میان دورود ساری

بنای اصلی بقعه چهار ضلعی و ابعاد آن ۸×۸ متر است که میان هر ضلع طاقنمایی باطاق شکسته زده اند. تیزی چهار کنج بنا را با تبدیل کردن آن به هلال گرفته اند. باپسر کردن چهار کنج بالای بنا چهار ضلعی را تبدیل به هشت ضلعی کرده و گنبد رگ را بر پایه‌ای هشت ضلعی بنا کرده اند. این پایه در حدود یک متر و نیم بلندی دارد. در هر بدنه چهار ضلعی در قسمت بالا زیر پایه گنبد سیزده قرنیس سینه کفتری است که بالای هردو تپه آنها قرنیس کوچکتری از آجر ساخته اند. (عکس شماره ۳۲۱ و ۳۲۲)

از داخل چهار ضلعی را با افزودن چهار گوشوار تبدیل به دایره کرده و گنبدی عرقچینی بر آن زده اند. داخل گچ‌کاری است و طاقنماها و طاقچه‌های متعدد دارد. مسجدی متصل به بناست که سابقاً به آن اضافه کرده اند. در و صندوق تاریخی ندارد. اطراف بقعه که بر بالای بلندی است گورستانی قدیمی است بر یکی از سنگها تاریخ ۱۲۱۳ هجری قمری خوانده شد. در حدود بیست اصله درختان آزاد کهنسال در محوطه بقعه است.

دختر قلعه

در داراب کلا از دهکده‌های میان دورود ساری

برای رسیدن به دختر قلعه از داراب کلا، از راه «سرتا» که می‌رویم طرف آفتاب در آمد قرار می‌گیرد. بر سر زبان اهالی است که داراب شاه در اینجا زندگی می‌کرده است. آثار هفت‌جر (خندق) دور قلعه دیده می‌شود. آخرین دهکده دره داراب کلا و اوسا، مرس بن^۲ است که امروز «مرسم»^۳ گویند.

بازورهند^۴

آثار خندقی عظیم است که تقریباً در امتداد جنوب جاده شاه عباسی در طول مازندران کشیده است. از داراب کلا به طرف غرب از چاک داراب کلا به آقا اسبو (آسیاب آقا) و جامخانه ولاریم می‌رود و در شرق نیز ادامه آن دیده می‌شود. احتمال می‌رود که خندق مازبازی باشد.

جفت کوه^۵

تپه عظیمی است کنار رودخانه قادی خیل و دین تپه، تپه عظیم دیگری است کنار رودخانه داراب کلا. این دو تپه را جفت کوه گویند.

زت^۶ کتی‌چاه

در سامان داراب کلا و اسرم

بر دست راست دره داراب کلا بر بالای تپه‌ای بزرگ، چاه عمیقی است که محیط دایره آن بیش از پنجاه متر است.

۲- بکسر میم و سین و باء ۳- بضم میم و فتح سین. ۴- بفتح هاء در لهجه، حای به معنی خندق است. ۵- بکسر تاء. ۶- بکسر زاء.

امامزاده عیسی بن امام موسی کاظم علیه السلام
درخارمیان شهرخواست ساری

بنائی است هشت ضلعی که پهنای هر ضلع آن از داخل ۲۵۰ سانتیمتر است بام بنا دوپوش، از داخل گنبدی نیم کره و از خارج هرمی هشت ضلعی است. سقف مدور بقعه گچکاری یا برشهای بیدقت و درشت و ناهموار است. مصالح اصلی بنا، آجر و گچ است. مسجدی تازه ساز جلودر ورودی بقعه بنا کرده اند که بسیار ناچیز و بی قواره است. (عکسهای شماره ۳۲۳ و ۳۲۴ و ۳۲۵) در صندوق آن ساده و اثر تاریخی بر آنها نبود. اطراف امامزاده گورستانی قدیمی است و درختان آزاد فراوانی دارد که منظره‌ای دلپذیر پیدا کرده است.

۴- بناها و آثار تاریخی گلپجان رستان و مزکوره بخش مرکزی ساری

گنبد شاطر

در بالادزا گلپجان رستاق ساری

بنائی است چهارضلعی از آجر و گچ که روی بدنه آن روزی گچکاری بوده است. بالای بنا زیر پایه گنبد در هر ضلع دوازده قرنیس گچکاری است و بالای هر دو قرنیس يك قرنیس نیمه بیضی است. چهار گوشه بنا را از بیرون پر کرده و پایه‌ای هشت ضلعی برای گنبد رك آن به وجود آورده اند. بلندی پایه گنبد در حدود يك متر و نیم است. گنبد هرمی هشت ضلعی آن رو به خرابی است و آجرهای آن خورده شده است (عکس شماره ۳۲۶) بنیاد اصلی بنا ۶×۶ متر است. برای بپا کردن گنبد نیم کره داخلی، با چهار گوشوار چهار کنج بنا را جمع کرده و دایره‌ای به وجود آورده اند و گنبد را بر این دایره استوار کرده اند. در ورودی شرقی است و دو طاقچه از داخل در دو طرف در است. در ضلع جنوبی دو پنجره نورگیر کوچک با طاقی جناغی است که کف آن بر تخته‌های قطور بسیار محکم برقرار است و ظاهراً زیر این تخته‌ها از داخل نیز طاقچه بوده است. بنا در میان شالیزاری است و حریم بسیار ناچیزی در حدود دو سه متر برای بنا گذاشته اند که به احتمال زیاد رطوبت بنیاد بنا را فرسوده خواهد کرد.

گنبد شاطر و داستان آن

این شاطر از قرار مشهور شاطر و پیاده دهنه جلوشاه عباس بود و زیاد رفتارند داشت. پادشاه از اشرف می‌آمد. با او عهد کرده که اگر با این سمند تیز تک تند خرام در سر تاخت عقب نیفتادی دختر خود را به تومی دهم و گرنه ترا خواهم کشت. بر این قرار شد و شاه بنای تاختن اسب را گذاشت و در همه جا پیاده همراه بود و پیشاپیش می‌دوید. پادشاه در فکر شد که چگونه دختر خود را به شاطر بدهم که روح راضیست ناچنس عذایی است الیم. فکری به خاطرش رسید. در سر تاخت و شاطر گرم عرق، تازیانه را از دست به دور انداخت و باد هم به شدت می‌وزید. همینکه شاطر از رفتار ماند و خم شد که تازیانه را بدهد، همان‌ساعت خشک شد و جان به جهان آفرین تسلیم کرد. پادشاه فرمود که گنبدی از جهت یادگار در سر قبرش بنا کردند. از نکابه شاطر گنبدی دوفر سنگ است رو به غرب.

ملگنوف «قبر خاتون» را با شاطر گنبد یکجا ذکر کرده و می‌نویسد:

قبر خاتون و شاطر گنبد در غرب ساری.^۲

میل شاطر دوانی

در کوه صفا اصفهان

از آن سوی باغ هزار جریب و تقریباً با دو بیست متر فاصله از آن در دامنه کوه صفا، تفرجگاه کوچک تابستانی است. کمی آن طرف تر برج دیگری دیده می‌شود که در حدود یک ساعت راه (یک فرسنگ که معادل با شش کیلومتر است) از حوزة دربار فاصله دارد. به این برج «میل شاطر دوانی» می‌گویند. اصل مطلب از این قرار است:

- ۱ - سفرنامه استراباد و مازندران ملگنوف ص ۹۱ و سفرنامه مورخ ۱۲۷۵ که ظاهراً نویسنده همراه ملگنوف بوده است. ۲ - سفرنامه استراباد و مازندران ص ۹۰.
- ۳ - نسخه عکسی ملگنوف ص ۶۱ ب. گنبد شاطر در بالا دزا از دهکده‌های گلپجان رستاق ساری است و شش کیلومتری جنوب شرقی ساری کنار راه مالروی ساری به دودانگه (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

اگر کسی تقاضا کند که جزو شاطران شاه پذیرفته شود، باید از عهده امتحان برآید و آن چنین است که وی باید فاصله بین میدان امام تا میل شاطر دوانی را دوازده بار طی کند و برای اثبات اینکه درست از عهده امتحان برآمده است هر بار نیزه‌ای با خود برمی‌دارد و آن را در مقصد می‌گذارد و باز از مقصد نیزه دیگری با خود برمی‌گرداند یک چنین واقعه ورزشی در حضور درباریان و اهل شهر که به شوق آمده‌اند انجام می‌گیرد. اصفهانیه‌ها در دوطرف مسیر دوانی ایستند و با نواختن موسیقی و فریادهای هلهله دوانی را تشویق می‌کنند. دوانی هیچ حق ندارد که در اثنای راه استراحت کند، ادرار کند یا چیزی بیاشامد.

هرگاه وی در فاصله بین طلوع و غروب آفتاب مسافت مقرر را دوازده بار طی کرد (که مسافتی در حدود ۷۲ کیلومتر می‌شود) دیگری در سلك شاطران شاه درآمده و مزد خوبی از دربار می‌گیرد.^۴

صادق رضا

در پایین دز اگلپجان رستاق ساری

برجی مدور سفیدکاری است که قطر دیوار آن ۱۶۸ سانتیمتر است. ظاهراً گنبدی داشته و به مرور ایام خراب شده است. از داخل کلاف آهن کرده و گنبدی مخروطی تازه بر آن زدند. مسجدی وصل به بقعه است (عکس شماره ۳۲۷). مجموعه بنا بر سر تپه‌ای است که مسلط به رودخانه تجن است. در محوطه اطراف بقعه گورستانی قدیمی است ولی هیچ سنگ تاریخی در آن دیده نشد. در حدود سی اصله درخت آزاد کهنسال اطراف بقعه است.

آق مشهد = آقا مشهد در سال ۱۳۵۰ ه. ش

در گلپجان رستاق بخش مرکزی ساری

این مزار در چهل و پنج کیلومتری جنوب ساری است. در محلی که یکی از

۴ - در دربار شاهنشاه ایران ص ۲۱۸.

شعب غربی تجن به نام «گردشیم»^۵ به عمود رود ملحق می‌شود، راه ساری به کیاسر را نزدیک تکام رهامی کنیم و به جاده غربی وارد می‌شویم. دهکده آق مشهد در پنج کیلومتری راه ماشین رو است که پیاده باید رفت.

بر تپه‌ای که منظره‌ای زیبا دارد و آب دره آن به فریم می‌رسد، این مزار بر کنار قلعه‌ای است که از آجر بنا شده و ظاهراً مربوط به باوندیان است. در ورودی بقعه زیاد جلب نظر نمی‌کند ولی نام استاد کار بر آن خوانده می‌شود. صندوق مرقد کاری هنری است و مورخ ۸۶۰ ه. ق. است.^۶

کتیبه در ورودی مرقد:

عمل سیف‌الدین بن حاجی نجار (عکس شماره ۳۲۸).

کتیبه صندوق:

عمل استاد حسن شابن استاد المفسور محمد نجار المعروف به

خوارزمی^۷ فی ماه رجب سنه ستین وثمانمائه (عکس شماره ۳۲۹ و ۳۳۰).

رضاقلی خان هدایت در سفر خود به خوارزم از این امامزاده در سفرنامه‌اش یاد

کرده و می‌نویسد «در راه شیرگاه به ساری است».

ظاهراً رضاقلی خان از دره تالار از پل بالو راه خود را از امتداد رودخانه به طرف

شرق تغییر داده و درست نود درجه منحرف شده است و در جاده فرعی شاه عباسی که از دره تالار به دره تجن می‌آمده وارد شده. این راه از پل بالو تقریباً به طرف شمال شرقی جدا می‌شود و بس از گذشتن از جنگل شهموزی به آق مشهد^۸ می‌رسد و از آنجا به ساری منتهی می‌شود.

۵- بفتح کاف.

6- Corpus P. 5.

۷- کلمه خوارزمی را نویسندگان Corpus به اشتباه «خوارخ» با تلفظ او معدوله

خوانده‌اند. ۸- آق مشهد از دهستان گلپجان رستاق بخش مرکزی شهرستان ساری

۳۴ که جنوب ساری ۲ که غرب رودخانه تجن در راه عمومی ساری به دودانگه (فرهنگ

جغرافیای ایران ج ۳).

تپه شاه نشین و سنگر و پلنگ کتی

مجموعه‌ای از تپه‌های گوناگون پهلوی یکدیگر

در دولت آباد از دهکده های مزکوره ساری

در جستجوی امامزاده‌ای در دهکده لیمون از دهکده های مزکوره بودیم برای رسیدن به این دهکده، از خط کمر بندی ساری باید روبه شمال منحرف شد و پس از گذشتن از شریف آباد و آخور سر و بندار خیل به دولت آباد و از آنجا به لیمون رسید. دولت آباد و لیمون متصل به یکدیگر هستند و باغها و آبادی این دودهکده بر بالای یک رشته تپه‌های قدیمی است. در شرق این اراضی تپه‌ای جداگانه‌ای است که درازای آن از شمال به جنوب است و مرحوم دکتر علی سنگ این تپه را ضبط کرده و بر بالای آن باغی عظیم به وجود آورده است. این تپه را نیز از مجموعه تپه‌های سنگر باید دانست. ابن اسفندیار این دولت آباد را به نام دولت آباد اترابن می‌شناسد. ظاهراً این تپه‌ها باید کاخهای حکمرانان قدیم مازندران باشد و حسام‌الدوله اردشیر باوندی را باید بنیانگذار این کاخها و آبادانیها دانست.

عمارات پرسته کله فرح آباد ساری

شاه عباس دوم در سال ۱۰۷۰ نیز به فرح آباد آمد و پس از گذراندن چند روز از راه «پردجه کله» شکارکنان به اشرف (به شهر) آمد و پس از چند روز اقامت به عزم شکار متوجه پرسته کله «که عماراتش رفیع و صحرائش پیوسته مسکن اردیبهشت و ربیع است گردید»^۹ و هنگام توقف در اشرف «هر چند روز گاهی با امرا و ارکان دولت و گاهی با مخدرات سرا پرده عصمت بدین مکان نزهت بنیان آمده و در هر مرتبه ده دوازده روز و کمتر و بیشتر توقف واقع می‌شد»^{۱۰}

استحکامات مازندران

۱- قول آلان که در دوران اشکانی ساخته شد و به دستور انوشیروان (۵۳۱-۵۴۱)

۹- عباسنامه ص ۲۶۷. ۱۰- عباسنامه ص ۲۶۸.

۵۷۸ میلادی) تعمیر گردید برای اینکه دشت گرگان را در مقابل حمله‌های تورانیان و ترکمانان حفظ کند.

۲- فیروزکنده خندقی که فیروزشاه شوهر آمله‌بانی شهر آمل از گرگان تادشت مغان در کنار دریا ساخت.

۳- سد و دیوار فرخان کبیر که آثار آن هنوز در خرابه شهر که مرز قدیم مازندران است دیده می‌شود. خاک شرقی این دیوار بیرون همیشه و خاک داخلی آن را اندرون همیشه می‌خواندند. (این دیوار قدیمی تراست و ظاهراً فرخان تعمیر کرده است.)

۴- دیوار مازیار که از جاجرم تا گیلان ساخت. در این دیوار دروازه‌هایی بود و نگهبانانی داشت و هیچکس مجاز نبود از محلی که ماز نام داشت وارد خاک مازندران شود.

۵- جرکلباد در زمان پادشاهی کریم خان به نظارت محمدخان سوادکوهی که در آن وقت حاکم مازندران بود تعمیر شده تا اینکه اشرف و حدود شرقی مازندران از تاخت و تاز ترکمانها در امان باشد.

۶- شاه مرزدرمشق استرآباد که میان آن شهر و قره سواست که گویا در زمان ناصرالدین شاه، محمدتقی خان به امر اتابک برای دفاع از ترکمانان ساخت.

سکه‌های طبرستان

مبدأ تاریخی سکه‌های طبرستان، با تمثال ساسانی، تاریخ مخصوص یعنی سال فوت یزدگرد سوم که برابر با ۳۱ هجری و ۶۵۱ میلادی است، می‌باشد. این سکه‌ها توسط اسپهبدان طبرستان یا دروابع و ارثان سلسله ساسانی در این قسمت از خاک ایران ضرب شده و این رویه حدود دو قرن ادامه داشته است.^{۱۱} اسپهبد فرخانان، ۷۶ زمان طبرستان = ۱۰۹ هجری.^{۱۲}

11- A. Godard : L'art de L'iran Paris 1962, P. 283.

12-- Monnayages Pahlavi-Arabes No. 98 P. 42.

Idem No. 100, P. 49.

روی سکه در راست: فرهانان، درچپ: افزوت گده.

درحاشیه: افدنوك .

در پشت سکه درچپ شش هفتاد = ۷۶، در راست: تاپورستان،

نقره وزن ۱/۹۰۰، مدول ۲۴.

اسپهبدات برج مهر ۸۶ زمان طبرستان = ۱۲۰ هجری

روی سکه در راست: دات - برمتن، درچپ: افزوت گده.

درحاشیه: افد .

پشت سکه درچپ شش هشتاد = ۰۸۶ در راست: تپورستان،

نقره، وزن ۱/۶۹۰، مدول ۲۲ ۱/۲.

اسپهبد خورشید، ۱۰۴ زمان طبرستان = ۱۳۸ هجری.^{۱۳}

روی سکه در راست: هورشیت، درچپ: افزوت گده.

درحاشیه: افد:

پشت سکه درچپ: چارست = ۱۰۴ در راست: تپورستان، نقره:

وزن ۱/۹۰۰ مدول ۲۴.

عمر حکمران عباسی ۱۲۱ زمان طبرستان، ۱۵۶ هجری.^{۱۴}

روی سکه در راست: عمر به پهلوی، درچپ: افزوت گده .

درحاشیه: افد .

پشت سکه درچپ: ابوك و بست ست = ۱۲۱، در راست: تپورستان،

نقره، وزن ۱/۸۶۰، مدول ۲۳.

ابراهیم حکمران عباسی سال ۱۴۱ زمان طبرستان = ۱۷۶ هجری.^{۱۵}

روی سکه در راست: ابراهیم در کوفه، درچپ: افزوت گده.

13- 14- Monnayages Palavi-Arabes No. 103 P. 43 of No.114

P. 46. 15- Idem No 148, P. 53.

درحاشیه : اfdنوك .

پشت سكه در چپ : ايوك چيل = ۱۳۱ . در راست : تپورستان

نقره ، وزن ۱/۷۹۰ ، مدول ۲۴ .

چندسكه از اين نوع «افزوت گده» را در بردارد و خود را بايك وضع مخصوص

معرفي مي كند.

روي سكه در راست : افزوت . در چپ : گده . درحاشيه : اfdنوك .

پشت سكه در چپ : تاريخ . در راست : تپورستان .

يكي از اين سكه ها تاريخ نويست ست = ۱۲۹ را در بردارد وزن آن ۲/۰۶۰

و مدول آن ۲۳ است ^{۱۶}.

شصت و هفت سكه از نوع سكه خسرو دوم شامل نام اسپهبدان يا حكام آنان

عباسي كه كلمه افزوت را در بردارد ^{۱۷}.

16- Idem. No 149. P. 52.

۱۷- تائير هنر ساساني در هنر اسلامي دكتور عباس زماني صفحات ۱۶۲ و ۱۶۳ .